

Bogusław Kochaniewicz

Polska droga maryjna a mariologia Jana Pawła II

Salvatoris Mater 7/3/4, 420-447

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jan Paweł II podczas wizyty *ad limina Apostolorum* biskupów polskich w 1992 roku podkreślił istnienie *polskiej drogi maryjnej*, prosząc jednocześnie, aby Kościół w Polsce pozostał jej wierny¹. Choć Ojciec Święty nie zdefiniował wspomnianego pojęcia, to jednak stwierdził istnienie pewnego fenomenu, który powinien być kultywowany w Kościele nad Wisłą. Użycie przez Papieża nowego określenia skłania do sformułowania pytań: na czym polega *polska droga maryjna*? Jaka jest jej specyfika?

Odpowiedź na te pytania usiłuje przedstawić dokument końcowy II Synodu Plenarnego Kościoła w Polsce, który charakteryzuje różne formy pobożności maryjnej rozpowszechnione w Polsce. Obok tych, które wpłynęły na kształt pobożności maryjnej w Polsce (akty konsekracji i zawierzenia Maryi, nawiedzenia kopii Ikony Matki Boskiej Częstochowskiej, pielgrzymki maryjne), wymienia również formy, które są wspólne pobożności maryjnej w Europie (różaniec, Anioł Pański, miesiące maryjne,

Bogusław Kochaniewicz OP

Polska droga maryjna a mariologia Jana Pawła II

SALVATORIS MATER
7(2005) nr 3-4, 420-447

soboty maryjne)². Dokument ten nie podaje jednak definicji interesującego nas pojęcia. Próby jego określenia podjął się arcybiskup Stanisław Nowak, który w wywiadzie udzielonym czasopismu mariologicznemu *Salvatoris Mater* podkreślił, że *polska droga maryjna* łączy się ściśle z polską pobożnością maryjną³.

Pomimo dokonanych ustaleń, odpowiedź na pytanie o specyfikę *polskiej drogi maryjnej* wymaga szczegółowych studiów i analiz. Biorąc pod uwagę fakt, że wyczerpujące opracowanie tematu przekracza limity niniejszego artykułu, badaniom zostały poddane jedynie pewne, określone elementy obecne w nauczaniu maryjnym Kościoła w Polsce, które wpłynęły na mariologię Jana Pawła II⁴. Mamy nadzieję, że takie postępowanie pozwoli lepiej uchwycić sens pojęcia, którym posłużył się Papież.

¹ Wzmianka o polskiej drodze maryjnej pojawia się w dokumencie Drugiego Synodu Plenarnego Kościoła w Polsce. Por. *Maryja w tajemnicy Chrystusa i Kościoła*, 51, w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999). Dokumenty*, Poznań 2001, 274-275.

² *Maryja w tajemnicy Chrystusa i Kościoła...*, 25-49. Por. T. SIUDY, *Maryjne przesłanie II Polskiego Synodu Plenarnego*, w: *Maryjne orędzie z Gietrzwałdu. Materiały z sympozjum mariologicznego. Gietrzwałd, 13-15 września 2002 roku*, red. J. JEZIEŃSKI, K. BRZOZOWSKI, T. SIUDY, Częstochowa-Gietrzwałd 2003, 147-154.

³ S. NOWAK, *Polska droga maryjna*, „Salvatoris Mater” 1(1999) nr 1, 307-322.

1. Tytuł *Matka Kościoła*

1.1. Wkład Episkopatu Polski do ogłoszenia nowego tytułu maryjnego

Jednym z elementów, który, naszym zdaniem, składa się na określenie *polska droga maryjna* jest nauka o duchowym macierzyństwie Maryi, wyrażona poprzez tytuł *Mater Ecclesiae*. Pojęcie to pojawia się w dokumentach Episkopatu Polski już podczas trwania Soboru Watykańskiego II. *Memoriał* biskupów polskich, wystosowany do Pawła VI przed zamknięciem trzeciej sesji Vaticanum II, zawiera prośbę o ogłoszenie Maryi Matką Kościoła oraz o akt oddania całego Kościoła oraz ludzkości Niepokalanemu Sercu Maryi⁵.

Dokument wyjaśnia teologiczne znaczenie nowego tytułu maryjnego, podkreślając uczestnictwo Maryi w dziele zbawczym Chrystusa, szczególnie w tajemnicy wcielenia oraz tajemnicy męki Chrystusa. Błogosławiona Dziewica, dzięki wyrażonej zgodzie na wcielenie stała się Matką Odkupiciela oraz tych wszystkich, których Pan przyszedł zbawić⁶. Jej obecność u stóp krzyża została ukazana jako ustanowienie nowego macierzyństwa. Słowa wypowiedziane przez Chrystusa do Jego Matki (J 19, 27) zostały zinterpretowane przez biskupów polskich jako ogłoszenie nowej macierzyńskiej misji Maryi.

Memoriał biskupów polskich, wyjaśniając znaczenie tytułu, sięga po pisma Ojców Kościoła, autorów średniowiecza oraz po niektóre dokumenty *Magisterium Ecclesiae*⁷. Wśród wymienionych autorów pojawiają

⁴ Aby zrealizować nasze zadanie, zostały przeanalizowane dokumenty Episkopatu Polski z lat 1963-1974, homilie Prymasa Polski, kardynała Stefana Wyszyńskiego z lat 1956-1978, kazania Karola Wojtyły wygłoszone podczas jego episkopatu w Krakowie oraz dokumenty maryjne po wyborze na Następcę św. Piotra. Por. *Matka Odkupiciela Matką Kościoła. Dokumenty*, Warszawa 1990; S. WYSZYŃSKI, *Wszystko postawiłem na Maryję*, Warszawa 1998; TENŻE, *Gody w Kamie*, Paris 1962; K. WOJTYŁA, *Oto Matka twoja. Homilie i przemówienia związane z Matką Bożą Jasnogórską wygłoszone w czasie posługi duszpasterskiej w Metropolii Krakowskiej oraz podczas pobytu na Jasnej Górze Ojca Świętego Jana Pawła II*, Jasna Góra-Rzym 1979.

⁵ *Memoriał Episkopatu Polski do Ojca Świętego Pawła VI w sprawie ogłoszenia Maryi Matką Kościoła i oddania Jej świata podczas obrad Soboru Watykańskiego II* (Jasna Góra, 4 IX 1964), w: *Matka Odkupiciela Matką Kościoła...*, 10. Zagadnienie wkładu biskupów polskich do Soboru Watykańskiego II stało się przedmiotem pracy doktorskiej o. Grzegorza Bartosika OFMConv. Por. TENŻE, *Il contributo della Chiesa polacca all'elaborazione della dottrina mariologica del Concilio Vaticano II*, Roma 1993, 155-173.

⁶ *Memoriał Episkopatu Polski do Ojca Świętego Pawła VI w sprawie ogłoszenia Maryi Matką Kościoła...*, 11.

⁷ Dokument powołuje się na naukę o duchowym macierzyństwie Maryi u następujących Ojców Kościoła oraz autorów średniowiecznych: Justyna, Ireneusza, Epifaniusza, Augustyna, Wilhelma Małego, Anzelma, Mikołaja z Błonia. Ponadto *Memoriał*

się również polskie nazwiska: Fabian Birkowski OP, Abraham Bzowski OP, Justyn Zapartowicz OP, Szymon Starowolski, Antoni Węgrzynowicz OFM, Teodor Gruber OSPPE. Wymienieni autorzy zwracali uwagę na związek zachodzący pomiędzy duchowym macierzyństwem Maryi a Jej uczestnictwem w dziele zbawczym Chrystusa⁸. Dokument Episkopatu Polski powołuje się na wypowiedź Pawła VI, który na zakończenie II sesji Soboru wyraził nadzieję na rychłe ogłoszenie nowego tytułu maryjnego⁹. Propozycja biskupów polskich spotkała się z aprobatą Ojca Świętego, który 21 listopada 1964 roku uroczystie ogłosił, że Maryja jest Matką Kościoła¹⁰.

Pięć lat później Episkopat Polski wystosował do Stolicy Apostolskiej kolejny dokument, w którym prosił o ustanowienie dla całego Kościoła święta *Maryi Mater Ecclesiae* oraz o oddanie Maryi całego Kościoła, które miało być celebrowane przez wszystkich biskupów świata w łączności z Ojcem Świętym. Jako datę tego aktu proponowano 21 listopada, dzień promulgacji konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* oraz ogłoszenia nowego tytułu maryjnego¹¹. Stolica Apostolska, odpowiadając na list biskupów polskich, pozwoliła na celebrowanie nowego święta maryjnego w Polsce, prosząc jednocześnie o propozycję innej, bardziej odpowiedniej daty¹². W odpowiedzi Episkopat Polski wystosował kolejny list, w którym poinformował o ustanowieniu święta Maryi Matki Kościoła, wyznaczonego w Kościele polskim na pierwszy dzień po uroczystości Zesłania Ducha Świętego¹³.

---

wymienia pisma następujących papieży: Piusa VII (konstytucja *Praestantissimum sane*), Piusa IX (bulla *Ineffabilis Deus*), Leona XIII (encykliki *Octobri Mense*, *Ad diem illum*), Piusa XI (encyklika *Lux veritatis*), Piusa XII (encykliki *Mystici Corporis*, *Haurietis aquas*, *Ad Caeli Reginam*). Por. *Memoriał Episkopatu Polski do Ojca Świętego Pawła VI w sprawie ogłoszenia Maryi Matką Kościoła...*, 11-14. 16-18. Por. G. BARTOSIK, *Il contributo della Chiesa...*, 161-169.

⁸ *Memoriał Episkopatu Polski do Ojca Świętego Pawła VI w sprawie ogłoszenia Maryi Matką Kościoła...*, 15. Por. G. BARTOSIK, *Il contributo della Chiesa...*, 170-172.

⁹ PAWEŁ VI, *Ad Patres Conciliares abita, altera exacta Concilii Oecumenici Vaticani secundi sessione*, „Acta Apostolicae Sedis” 56(1964) 37. Por. *Memoriał Episkopatu Polski do Ojca Świętego Pawła VI w sprawie ogłoszenia Maryi Matką Kościoła...*, 18. Por. G. BARTOSIK, *Il contributo della Chiesa...*, 169.

¹⁰ *Przemówienie Ojca Świętego Pawła VI na zakończenie III sesji Soboru Watykańskiego II* (Rzym, 21 XI 1964), w: *Matka Odkupiciela Matką Kościoła...*, 209-213.

¹¹ *List Episkopatu Polski do Ojca Świętego Pawła VI w sprawie czci Bogarodzicy i oddania Kościoła w opiekę Matki Kościoła* (Warszawa, 1 X 1969), w: *Matka Odkupiciela Matką Kościoła...*, 58.

¹² W dniu 21 listopada Kościół obchodzi wspomnienie Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny. Por. *Odpowiedź Sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej na list Prymasa Polski, Stefana kardynała Wyszyńskiego* (Watykan, 9 XI 1970), w: *Matka Odkupiciela Matką Kościoła...*, 241-242.

¹³ *List pasterski Episkopatu Polski ogłaszający w Polsce święto Maryi Matki Kościoła* (Jasna Góra, 4 V 1971), w: *Matka Odkupiciela Matką Kościoła...*, 61.

1.2. Polski formularz mszy „De Beata Maria Virgine Ecclesiae Matre”

Jedną z konsekwencji ustanowienia nowego święta maryjnego było wprowadzenie do Mszału formularza mszy *De Beata Maria Virgine Ecclesiae Matre*. Warto podkreślić, że formularz ten został przygotowany przez Komisję liturgiczną Episkopatu Polski, a następnie zaaprobowany przez Kongregację Kultu Bożego, dnia 11 października 1971 roku¹⁴. Polski formularz przeznaczony na święto Maryi Matki Kościoła pozostawał w użyciu do roku 1979, w którym ujrzała światło dzienne pierwsza edycja Mszału Rzymskiego dla diecezji polskich¹⁵.

Wśród modlitw zawartych w polskim formularzu zasługuje na szczególną uwagę tekst kolekty, który, opierając się na J 19, 25-27, podkreśla ustanowienie nowego macierzyństwa Maryi.

*Omnipotens sempiterna Deus,
cuius Filius unigenitus in cruce moriendo
Mariam matrem suam nobis dedit
ut in aevum mater nostra fieret,
concede nobis, quaesumus, apostolicae caritatis donum,
vita nostra in salutare opus Ecclesiae pressius inseratur.
Per Dominum*¹⁶.

Powyższy tekst, po drobnych modyfikacjach, został wprowadzony do formularza mszy wotywniej ku czci Maryi Matki Kościoła w drugiej edycji Mszału Rzymskiego z 1975 roku¹⁷.

1.3. Tytuł „Mater Ecclesiae” w pismach Karola Wojtyły

Należy zauważyć, że pomimo pominięcia tytułu *Mater Ecclesiae* w VIII rozdziale *Lumen gentium*, pojawia się on stosunkowo często w kazaniach arcybiskupa krakowskiego¹⁸. Karol Wojtyła, komentując ostatni

¹⁴ I. M. CALABUIG, *Tre messe in onore della Beata Vergine „Madre della Chiesa”*, „Marianum” 36(1974) 70.

¹⁵ B. KOCHANIEWICZ, *Ikona „Maryi Mater Ecclesiae” w liturgii Kościoła w Polsce na podstawie Mszału Rzymskiego dla diecezji polskich*, w: *Nosicielka Ducha-Pneumatofora. Materiały z kongresu mariologicznego. Jasna Góra 18-23 sierpnia 1996*, red. J. WOJTKOWSKI, S.C. NAPIÓRKOWSKI, Lublin 1998, 141.

¹⁶ I. M. CALABUIG, *Tre messe in onore della Beata Vergine...*, 74.

¹⁷ B. KOCHANIEWICZ, *Ikona „Maryi Mater Ecclesiae”...*, 140.

¹⁸ K. WOJTYŁA, *Rozpoczęcie nawiedzenia Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej w Archidiecezji Krakowskiej* (Kraków, 4 XI 1967), w: TENŻE, *Oto Matka twoja. Homilie i przemówienia...*, 86; TENŻE, *Do duchowieństwa Archidiecezji Krakowskiej*

rozdział Konstytucji dogmatycznej o Kościele, zauważył, że stwierdzenie, iż *Kościół katolicki, pouczony przez Ducha Świętego, darzy Ją uczuciem dziecięcej miłości jako najmilszą matkę*¹⁹, odpowiada istocie znaczenia tytułu *Mater Ecclesiae*²⁰. Tytuł ów pojawia się nie tylko w mowie Pawła VI na zakończenie trzeciej sesji Soboru (21 XI 1964), lecz również w *Credo Populi Dei* z 1968 roku²¹.

Arcybiskup Krakowa, rozważając teologiczny sens wspomnianego tytułu, wyróżnia jego dwa wymiary. Pierwszy, transcendentalny, przypomina, że tajemnica odkupienia jest dla Kościoła nieustanną transcendencją. Jeżeli Maryja należy do tej tajemnicy, to razem z Chrystusem znajduje się „ponad” Kościołem i z całą swą miłością macierzyńską pochyla się nad ludem Bożym. Wspomniana transcendencja miłości ujawnia swój jedyny charakter w całym porządku stworzonym²². Natomiast drugi z wymiarów ma charakter immanentny - podkreśla obecność Maryi w Kościele²³.

Według Karola Wojtyły prawda o duchowym macierzyństwie Maryi opiera się na tajemnicach wcielenia, męki Pańskiej oraz zesłania Ducha Świętego. Macierzyństwo to, widziane w świetle wcielenia, ujawnia powiązanie z Jej macierzyństwem fizycznym. Wydarzenie wydania na świat Syna Bożego jest jednocześnie początkiem Jej macierzyństwa wobec wszystkich ludzi²⁴. Maryja jako Matka jest zjednoczona zarówno z Chrystusem fizycznym, jak i z Jego Ciałem Mistycznym²⁵.

Nowe macierzyństwo Maryi zostało również wyjaśnione w świetle tajemnicy Krzyża. Słowa umierającego Chrystusa skierowane do Matki są rozumiane jako ustanowienie nowego macierzyństwa, które nie ogranicza się do Kościoła, lecz rozciąga się na całą ludzkość. *Oto Matka twoja. To usłyszał Jan pod krzyżem, dlatego że był wierny krzyżowi. I także usłyszała Maryja: „Oto syn Twój”* (J 19, 26-27). *I w tych dwóch*

(Jasna Góra, 5 IV 1967), w: TAMŻE, 74; TENŻE, *Homilia w uroczystość Matki Bożej Jasnogórskiej* (Jasna Góra, 26 VIII 1967), w: TAMŻE, 79; TENŻE, *Rozpoczęcie nawiedzenia Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej w Archidiecezji Krakowskiej...*, 86; TENŻE, *Homilia na uroczystość Najśw. M. Panny Królowej Polski* (Jasna Góra, 3 V 1974), w: TAMŻE, 250; TENŻE, *Homilia na uroczystość Najśw. M. Panny Królowej Polski* (Jasna Góra, 3 V 1975), w: TAMŻE, 280.

¹⁹ LG 53.

²⁰ K. WOJTYŁA, *Inspiracja maryjna Vaticanum II - komentarz teologiczno-duszpasterski, w: Matka Odkupiciela Matką Kościoła...*, 109.

²¹ TAMŻE, 108.

²² TAMŻE, 110.

²³ TAMŻE, 111.

²⁴ TENŻE, *Kazanie podczas nawiedzenia Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej w Modlnicy* (14 IX 1968), w: TENŻE, *Oto Matka twoja. Homilie i przemówienia...*, 142-143.

²⁵ TENŻE, *Do duchowieństwa Archidiecezji Krakowskiej*, w: TAMŻE, 22.

*odezwaniach Jezus połączył nie tylko Matkę i ucznia, ale połączył Matkę i ludzi, Matkę i narody, Matkę i ludzkość, Matkę i Kościół*²⁶.

Refleksja nad duchowym macierzyństwem Maryi w Kościele rozciąga się również na tajemnicę Wieczernika. Karol Wojtyła, przyglądając się pierwszej wspólnotie zgromadzonej z Maryją na modlitwie, zauważył, że tajemnica ta dokonuje się również w naszych czasach. Chrześcijananie, modląc się razem z Matką Chrystusa, aktualizują sytuację, jaka miała miejsce w Wieczerniku. *Spodziewamy się, że modląc się tak wobec Matki Chrystusowej i z Nią razem, staniemy się uczestnikami Ducha Świętego, i Jego mocą będziemy mogli stać się także przedłużeniem tych pierwszych Apostołów i uczniów Chrystusa, którzy wyszli z Wieczernika*²⁷.

Warto również podkreślić, że komentarz do rozdziału maryjnego *Lumen gentium* ukazuje Maryję jako wzór. Jako Matka Kościoła jest wzorem zarówno dla całego ludu Bożego, jak również dla poszczególnych jego członków. Kościół, kontemplując Jej wzór i cnoty, uczy się lepiej, co oznacza służyć ludzkości²⁸.

1.4. Tytuł „Mater Ecclesiae” w nauczaniu Jana Pawła II

Należy zauważyć, że tytuł *Mater Ecclesiae* został rozpowszechniony w pobożności i doktrynie maryjnej Kościoła dzięki nauczaniu Jana Pawła II. Podobnie jak w komentarzu do VIII rozdziału *Lumen gentium*, tak również w encyklice *Redemptoris Mater* znajdujemy odniesienie do dwóch wypowiedzi Pawła VI dotyczących interesującego nas tytułu: przemówienia na zakończenie trzeciej sesji Soboru Watykańskiego II oraz do *Credo del Popolo di Dio*²⁹. W obydwu dokumentach tytuł *Matka Kościoła* został wyjaśniony w świetle trzech tajemnic: wcielenia, męki Chrystusa oraz zesłania Ducha Świętego.

Nawiązując do wydarzenia wcielenia, Autor encykliki twierdzi, że *jest Maryja Matką Kościoła dlatego, że na mocy niewypowiedzianego wybrania samego Ojca Przedwiecznego i pod szczególnym działaniem Ducha Miłości dała ludzkie życie Synowi Bożemu, od którego bierze łaskę i godność wybrania cały Lud Boży*³⁰. Zatem początek Bożego macierzyń-

²⁶ TENŻE, *Homilia na uroczystość Najśw. M. Panny Królowej Polski* (Jasna Góra, 3 V 1971), w: TAMŻE, 207.

²⁷ TENŻE, *Homilia w dniu modlitw Inteligencji Katolickiej* (Jasna Góra, 19 IV 1970), w: TAMŻE, 190.

²⁸ TENŻE, *Rozpoczęcie nawiedzenia Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej w Archidiecezji Krakowskiej...*, 86.

²⁹ JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptoris Mater* (25.03.1987), 47 (dalej: RM); Por. TENŻE, Encyklika *Redemptor hominis* (4.03.1979), 22 (dalej: RH). PAWEŁ VI, *Sollemnis Professio Fidei* (30 VI 1968), 15, „Acta Apostolicae Sedis” 60(1968) 439.

³⁰ RH 22.

stwa Maryi wyznacza również początek Jej macierzyństwa w porządku łaski. Macierzyństwo to jawi się jako przedłużenie Jej macierzyństwa fizycznego³¹. Moment, w którym wypowiedziała *fiat*, jest w rzeczywistości początkiem zarówno Jej Boskiego, jak i duchowego macierzyństwa.

Pomimo że macierzyńska misja Maryi w Kościele znajduje swój początek w tajemnicy Bożego macierzyństwa, to zostaje ono uroczyście ogłoszone przez Jej Syna dopiero w chwili męki. Jan Paweł II zaznacza, że *Jej własny Syn chciał wyraźnie rozszerzyć macierzyństwo swej rodzonej Matki - rozszerzyć w szczególnym znaczeniu, łatwo dostępnym dla ludzkich dusz i serc - wskazując Jej z wysokości krzyża swego umiłowanego Ucznia jako syna (por. J 19, 26)*³².

Teologiczne znaczenie tytułu *Mater Ecclesiae* zostaje ukazane poprzez odniesienie do sceny opisanej w Dziejach Apostolskich (Dz 1, 12-14). Ojciec Święty podkreśla ciągłość wydarzenia w dziejach Kościoła: tak jak Maryja była zjednoczona z Apostołami w Wieczerniku, modląc się o zstąpienie Ducha Świętego, podobnie jest zjednoczona dzisiaj z Kościołem, prosząc Boskiego Pocieszyciela, aby umocnił wszystkich uczniów w dawaniu świadectwa o Chrystusie³³. Nieustanna macierzyńska obecność Maryi w Kościele staje się gwarantem, że *żyje On życiem swojego Mistrza i Pana, że żyje Tajemnicą Odkupienia w całej jej życiodajnej głębi i pełni*³⁴.

Porównanie nauczania Jana Pawła II dotyczącego teologicznego sensu tytułu *Mater Ecclesiae* z nauką zawartą w dokumentach Episkopatu Polski, jak i w pismach kardynała Wojtyły pozwala zauważyć ciągłość oraz pogłębienie. Oparcie się na maryjnej nauce Soboru, jak i na wyjaśnieniu tytułu Matka Kościoła w świetle tajemnic wcielenia, męki Pańskiej oraz zesłania Ducha Świętego jest dobrze zakorzenione w analizowanych pismach.

2. Interpretacja J 19, 25-27

2.1. Interpretacja J 19, 25-27 w dokumentach Episkopatu Polski

Dokumenty Episkopatu Polski oraz kazania biskupów polskich charakteryzują się obecnością specyficznej interpretacji fragmentu Janowej Ewangelii. *Memorial* Episkopatu z 1964 roku interpretuje słowa Chry-

³¹ RM 24.

³² RH 22.

³³ TAMŻE.

³⁴ RH 22.

stusa skierowane do Matki jako ogłoszenie duchowego macierzyństwa Maryi. *Niezależnie od tego, czy Jana uważa się za przedstawiciela uczniów i wyznawców Chrystusa, czy też za uosobienie odkupionej ludzkości, są one sprecyzowaniem maczynych zadań Maryi*³⁵. Jak podkreśla dokument, powyższa interpretacja nie jest nowa. Pojawia się ona w niektórych dokumentach papieskich: w bulli *Gloriosae Domine* Benedykta XIV, w liście *Inter sodalicia* Benedykta X, jak również w przemówieniu Piusa XI do pielgrzymów z Vicenza³⁶. W wymienionych pismach Jan reprezentuje albo wszystkich chrześcijan, albo wszystkich ludzi³⁷.

Identyczną interpretację interesującego nas fragmentu zawiera również *Memoriał* Episkopatu Polski z 1965 roku³⁸, jak również list pasterski biskupów polskich z okazji ustanowienia w Polsce święta ku czci *Maryi Matki Kościoła*³⁹. Na uwagę zasługuje fakt, że również sławny akt oddania się w macierzyńską niewolę Maryi Matce Kościoła, wypowiedziany w imieniu całego ludu Bożego przez biskupów polskich na Jasnej Górze w roku 1966 potwierdza, że słowa Chrystusa wypowiedziane do Matki oraz do umiłowanego ucznia są prawdziwym testamentem, za pomocą którego ogłasza On nowe macierzyństwo Maryi⁴⁰.

2.2. Interpretacja J 19, 25-27 według Karola Wojtyły

Wspomniany tekst pojawia się często w kazaniach Karola Wojtyły i jest wyjaśniany w świetle tajemnicy odkupienia⁴¹. Słowa Chrystusa skierowane do umiłowanego ucznia zostają wypowiedziane w chwili, w której dokonuje się pojednanie ludzkości z Bogiem⁴². Wyrażają one tajemnicę podwójnego synostwa człowieka, który stając się przybranym synem Boga Ojca, zostaje powierzony Maryi⁴³.

³⁵ *Memoriał Episkopatu Polski do Ojca Świętego Pawła VI w sprawie ogłoszenia Maryi Matką Kościoła...*, 12.

³⁶ TAMŻE, 13.

³⁷ TAMŻE.

³⁸ *Memoriał Episkopatu Polski do Ojca Świętego Pawła VI w sprawie oddania narodu polskiego Maryi, Matce Kościoła, w dniu 3 maja 1966 roku na Jasnej Górze, podczas głównych uroczystości Tysiąclecia Chrztu Polski* (Wrocław, 1 IX 1965), w: *Matka Odkupiciela Matka Kościoła...*, 29.

³⁹ *List pasterski Episkopatu Polski ogłaszający w Polsce święto Maryi Matki Kościoła...*, 62-63.

⁴⁰ *Akt oddania Polski w macierzyńską niewolę Maryi, Matki Kościoła, za wolność Kościoła Chrystusowego* (Jasna Góra, 3 V 1966), w: *Matka Odkupiciela - Matką Kościoła...*, 31.

⁴¹ K. WOJTYŁA, *Homilia w uroczystość Najśw. M. Panny Królowej Polski...* (Jasna Góra, 3 V 1974), w: TENŻE, *Oto Matka Twoja. Homilie i przemówienia...*, 249.

⁴² TENŻE, *Homilia w uroczystość Najśw. Maryi Panny Królowej Polski* (Jasna Góra, 3 V 1966), w: TAMŻE, 51.

⁴³ TENŻE, *Homilia w uroczystość Najśw. M. Panny Królowej Polski* (Jasna Góra, 3 V 1978), w: TAMŻE, 329.

Postać ucznia u stóp krzyża jest zatem wyjaśniana w sensie zbiorowym: Jan uosabia wszystkich ludzi. Zastosowany klucz hermeneutyczny umożliwił biskupowi Krakowa rozważanie słów Chrystusa (J 19, 25-27) jako orędzia skierowanego do wszystkich ludzi, jak i do poszczególnego człowieka aż do końca czasów⁴⁴. Jedno z kazań, wygłoszonych na Jasnej Górze, potwierdza taką właśnie interpretację: *Dlatego powiedział na krzyżu: „Oto Matka twoja”*. Wskazał na jednego człowieka. Ale w nim wskazał równocześnie na wszystkich ludzi, na wszystkie narody, na wszystkie pokolenia ludzkości i narodów. Dlatego, słysząc dzisiaj z wysokości krzyża wypowiedziane słowa: „Oto Matka twoja”, rozumiemy i odczuwamy, że jest to Matka nasza⁴⁵.

2.3. Interpretacja J 19, 25-27 w pismach Jana Pawła II

Interpretacja fragmentu Janowej Ewangelii jest pogłębiania podczas pontyfikatu Jana Pawła II. Słowa Chrystusa wypowiedziane z wysokości krzyża są rozumiane jako początek nowej relacji macierzyńsko-synowskiej pomiędzy Błogosławioną Dziewicą a umiłowanym uczniem Chrystusa. Wspomniana relacja nie ogranicza się jedynie do osoby Jana, lecz rozciąga się na wszystkich ludzi⁴⁶. W tym świetle Maryja jako Matka zostaje powierzona nie tylko Janowi, lecz wszystkim ludziom⁴⁷. Uniwersalny charakter duchowego macierzyństwa Maryi jawi się jako konsekwencja powszechnego wymiaru Ofiary Chrystusa, z którą Błogosławiona Dziewica była zjednoczona⁴⁸. Encyklika *Redemptoris Mater* koncentruje się na ustanowieniu nowego macierzyństwa Maryi, podkreślając, że stojący pod krzyżem uczeń reprezentuje każdego człowieka. Nowe macierzyństwo Maryi staje się jednym z największych darów, jakie Pan ofiarował ludzkości przed swoją śmiercią⁴⁹.

Ojciec Święty odczytał fragment J 19, 25-27 w świetle relacji macierzyńsko-synowskiej, ustanowionej przez Chrystusa. Ta szczególna perspektywa umożliwiła uwypuklenie podwójnego zawierzenia, które miało miejsce u stóp krzyża: *Odkupiciel powierzył Maryję Janowi, [...] równocześnie Jana zawierzył Maryi*⁵⁰.

⁴⁴ TENŻE, *Nawiedzenie Matki Bożej Jasnogórskiej w Modlnicy...*, 142.

⁴⁵ TENŻE, *Homilia w uroczystość Najśw. M. Panny Królowej Polski* (Jasna Góra, 3 V 1968), w: TAMŻE, 97.

⁴⁶ JAN PAWEŁ II, *Wstawiennictwo Matki Łaski Bożej* (Audjencja generalna, 24.09.1997), „L'Osservatore Romano” 18(1997) nr 11, 27.

⁴⁷ RM 23.

⁴⁸ TENŻE, *Wstawiennictwo Matki Łaski Bożej...*, 27.

⁴⁹ TENŻE, *Obecność Maryi w życiu kapłana* (Anioł Pański, 11.02.1990), w: *Jan Paweł II o Matce Bożej 1978-1998*, t. 5, red. A. SZOSTEK, Warszawa 1999, 316.

⁵⁰ RM 45.

3. Zawierzenie Maryi

3.1. Zawierzenie Kościoła Maryi w dokumentach Episkopatu Polski

Kolejnym istotnym elementem pobożności maryjnej Kościoła w Polsce jest zawierzenie Maryi. Biskupi polscy nie tylko zachęcali wiernych Kościoła partykularnego do tej formy pobożności, ale również adresowali ją do całego Kościoła. *Memorial* z roku 1964 proponował Pawłowi VI akt oddania Kościoła powszechnego opiece Błogosławionej Dziewicy Maryi podczas trzeciej sesji Soboru Watykańskiego II⁵¹. Prymas Polski, Stefan kardynał Wyszyński, w przemówieniu wygłoszonym w auli soborowej, sprecyzował propozycję biskupów polskich: celem takiego aktu byłoby wyznanie wiary w szczególne wstawiennictwo Matki Bożej, oraz modlitwa skierowana do Błogosławionej Dziewicy o dar wolności wyznawania wiary, o jedność chrześcijan oraz o pokój na świecie⁵².

Episkopat Polski w roku 1971 wysłał do Pawła VI kolejny *Memorial*, zawierający podobną propozycję. Z troską o sytuację na świecie, w którym walka pomiędzy dobrem a mocami zła stawała się coraz cięższa, zainspirowała biskupów polskich do zaproponowania wszystkim biskupom świata aktu oddania Kościoła powszechnego Błogosławionej Dziewicy⁵³. Wspomniana propozycja wynikała z doświadczenia dziejowego Kościoła w Polsce⁵⁴. Opierając się na niej, biskupi odkryli pewien związek pomiędzy poświęceniami kraju, znajdującego się wielokrotnie w sytuacjach dramatycznych, Maryi oraz nadzwyczajnymi wydarzeniami, które wyzwalały Kościół, jak i cały naród od owych niebezpieczeństw. Wspomniane wydarzenia historyczne bądź okoliczności, które umożliwiały uwolnienie od niebezpieczeństw, przypisywano macierzyńskiemu wstawiennictwu Maryi. Jako przykład wystarczy wspomnieć akt poświęcenia Polski Matce Najświętszej dokonany przez króla Jana Kazimierza w czasach okupacji kraju przez wojska szwedzkie. Z aktem tym wiąże się również nadzwyczajna, cudowna obrona sanktuarium maryjnego na Jasnej Górze przeciw wojskom szwedzkim. Wydarzenie to zainicjowało proces wyzwiania kraju z okupacji nieprzyjaciela.

⁵¹ *Memorial Episkopatu Polski do Ojca Świętego Pawła VI w sprawie ogłoszenia Maryi Matką Kościoła...*, 9.

⁵² *Wypowiedź Prymasa Polski, Stefana kardynała Wyszyńskiego, podczas III sesji Soboru Watykańskiego II w sprawie ogłoszenia Maryi Matką Kościoła i oddania w Jej macierzyńską opiekę Kościoła i całego świata* (Rzym, 16 IX 1964), w: *Matka Odkupiciela Matką Kościoła...*, 22.

⁵³ *Memorial Episkopatu Polski do wszystkich Episkopatów katolickich świata o oddaniu świata Maryi, Matce Kościoła* (Jasna Góra, 5 IX 1971), w: *Matka Odkupiciela Matką Kościoła...*, 77.

⁵⁴ TAMŻE.

Dlatego też Episkopat Polski spoglądając z uwagą na pogłębianie się niebezpiecznych dla Kościoła prądów: materializmu, laicyzmu i agnostycyzmu, zaproponował Kościołowi powszechnemu akt oddania się Maryi⁵⁵. Biskupom polskim nie chodziło jedynie o zwykłe odnowienie poprzednich przyrzeczeń, lecz o całkowicie nowy akt, adekwatny do sytuacji, w której znalazł się Kościół i ludzkość⁵⁶.

W tym samym czasie biskupi polscy wystosowali serię listów pasterskich, w których zwracali się z prośbą do wiernych o wspólną celebrację aktu oddania Maryi Matce Kościoła za wolność Kościoła Chrystusowego. Zawierzenie to było rozumiane jako szczególny sposób życia w zjednoczeniu z Matką Bożą: jako bycie narzędziem w dłoniach Maryi Panny, którym mogłaby się posługiwać dla dobra Kościoła i Polski⁵⁷; jako pozostawanie w Jej matczynej obecności, jako okazywanie miłości do Kościoła, przez modlitwę, ofiarę oraz pracę⁵⁸. Oddanie się Maryi nie było jedynie aktem czystej pobożności, lecz miało zaowocować pogłębieniem życia chrześcijańskiego. Prymas Tysiąclecia w jednym ze swoich listów pasterskich napisał: *musimy więc, korzystając zresztą chętnie z pomocy innych, wyrobić w sobie postawę pomagania, niesienia pomocy, wrażliwości na potrzeby ludzi, własnego narodu i Kościoła. Wymaga to ogromnej miłości, bo tylko ona wydobywa nas z siebie i kieruje ku drugiej osobie*⁵⁹.

Sposób zawierzenia siebie Maryi, zaproponowany przez biskupów polskich, miał wyjątkowy charakter: był to zbiorowy akt, oparty na doświadczeniu historycznym. Episkopat Polski przemawiał w imieniu całego narodu, zawierzył Błogosławionej Dziewicy Kościół powszechny, jak również Polskę oraz przyszłość polskich katolików. Należy podkreślić, że zarówno przedmiot, jak i sposób oddania się Maryi, proponowany przez Episkopat Polski, różni się od idei poświęcenia się Matce Bożej, przedstawionej przez św. Ludwika Grignona de Montfort. Sposób oddania się Maryi jest owocem refleksji Kościoła w Polsce, wypływa z polskiej tradycji.

---

⁵⁵ TAMŻE, 79.

⁵⁶ TAMŻE, 84.

⁵⁷ *List pasterski Prymasa Polski Stefana kardynała Wyszyńskiego wzywający ludzi dobrej woli do pomocy Kościołowi i chrześcijańskiej ojczyźnie przez Bogurodzicę, Matkę Kościoła* (Jasna Góra, 26 VIII 1969), w: *Matka Odkupiciela Matką Kościoła...*, 49.

⁵⁸ TAMŻE.

⁵⁹ TAMŻE, 47.

3.2. Zawierzenie Maryi według Karola Wojtyły

Warto zaznaczyć, że Karol Wojtyła jest autorem komentarza do aktu oddania się Maryi w macierzyńską niewolę miłości, celebrowanego uroczystie na Jasnej Górze przez Episkopat Polski, dnia 3 maja 1966 roku⁶⁰. Ów akt został określony przez Biskupa krakowskiego jako modlitwa skierowana do Dziewicy Maryi, Matki Kościoła i Królowej Polski. Wśród podstawowych motywów, wyjaśniających cel i znaczenie wspomnianego aktu, zostały wymienione argumenty teologiczne zawarte w VIII rozdziale Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* oraz doświadczenie religijne Ludu Bożego⁶¹.

Według Karola Wojtyły, podmiotem aktu oddania był Prymas Polski oraz pozostali biskupi Kościoła. Wszyscy inni uczestnicy, pomimo że otaczali pasterzy, nie dokonali wprost aktu oddania: reprezentowali naród i uczestniczyli w przedmiotowej treści aktu oddania⁶².

Analiza aktu oddania pozwoliła Biskupowi krakowskiemu na wyodrębnienie trzech aspektów: oddanie Maryi rozważane samo w sobie, przedmiot tego aktu oraz jego motywy.

Według Karola Wojtyły, początki aktu oddania się Matce Bożej sięgają *Traktatu o prawdziwym nabożeństwie do Matki Bożej* św. Ludwika Grignona de Montfort. Główne przesłanie dzieła, którym było niewolnictwo maryjne, zostało odczytane na nowo. Człowiek, zauważa Biskup Krakowa, zależy od Boga nie tylko w porządku natury, ale również w porządku łaski. Odkupienie jest nieodzownym warunkiem naszego uświęcenia. Żadna łaska w porządku ekonomii zbawczej nie może pojawić się w duszy ludzkiej bez woli Boga⁶³. Wspomniana zależność została określona przez św. Ludwika Grignona de Montfort mianem „świętego niewolnictwa”⁶⁴.

Analogiczna zależność człowieka od Matki Chrystusa suponuje Jej szczególne uczestnictwo w dziele zbawczym Chrystusa. Pomimo zależności człowieka od Chrystusa i od Jego Matki, istnieje zasadnicza różnica w powyższych relacjach. O ile zależność człowieka od Chrystusa ma charakter bezwzględny, o tyle zależność maryjna opiera się na pierwszej i z niej wynika. Wspomniana zależność człowieka od Maryi zostaje wyjaśniona za pomocą argumentu *ex convenientia*. Bóg zechciał przyjść

⁶⁰ Komentarz teologiczno-duszpasterski Metropolity krakowskiego, arcybiskupa Karola Wojtyły, do aktu dokonanego na Jasnej Górze 3 maja 1966 roku, w: *Matka Odkupiciela Matką Kościoła...*, 32-45.

⁶¹ Biskup krakowski nie rozwija tej opinii. Por. TAMŻE, 32.

⁶² TAMŻE, 33.

⁶³ TAMŻE.

⁶⁴ TAMŻE, 34.

do ludzi poprzez Maryję, dlatego staje się Ona dla ludzi najbardziej odpowiednią drogą, aby dojść do Boga w Chrystusie⁶⁵.

Należy podkreślić, że metropolita krakowski pogłębia sens wyrażenia *oddanie się w macierzyńską niewolę miłości*, które pojawia się w słynnym *Akcie oddania* Episkopatu Polski. Pojęcie niewolnictwa, stwierdza, wiąże się ze statusem przynależności. W przypadku niewolnictwa maryjnego wspomniana zależność jest oparta na miłości. Dzięki miłości osoba zaczyna należeć do drugiej osoby, bez utraty własnej wolności⁶⁶. Istota niewolnictwa maryjnego jest *de facto* deklaracją bezwzględnej przynależności człowieka do Chrystusa i Jego Matki⁶⁷. Jak zauważa Karol Wojtyła, podczas celebrowanego na Jasnej Górze *Aktu oddania*, zostały oddane Maryi owoce odkupienia Kościoła w Polsce, które nie ograniczają się wyłącznie do sfery wewnętrznej człowieka, lecz ogarniają również aspekt zewnętrzny, zawierający między innymi relacje międzyosobowe i społeczne⁶⁸.

O ile w *Traktacie* św. Ludwika Grignona de Montfort dominuje idea wyrzeczenia się ze wszystkich dóbr materialnych, aby złożyć je w dłoniach Maryi, o tyle *Akt oddania* z 1966 roku podkreśla raczej ochronę dóbr nadprzyrodzonych na przyszłość⁶⁹. Jasnogórski Akt nie koncentruje się na pozbawieniu się własnych zasług, lecz raczej podkreśla powierzenie własnej woli Maryi⁷⁰.

3.3. Zawierzenie Maryi w dokumentach Jana Pawła II

Ojciec Święty wyróżnia podwójny wymiar zawierzenia Maryi: obiektywny i subiektywny. Pierwszy z nich polega na ustanowieniu nowej relacji macierzyńsko-synowskiej pomiędzy Maryją a Janem. Słowa wyrażone przez Chrystusa: *Oto syn twój* [...], *Oto Matka twoja* (J 19, 25-27), podkreślają zawierzenie Maryi umiłowanemu uczniowi, a z drugiej zaś strony, uwypuklają zawierzenie się Jana Matce Chrystusa.

Wymiar subiektywny aktu wyraża się w postawie przyjęcia Maryi. Interpretacja wyrażenia greckiego *éis tà òdia*, umożliwiła zwrócenie uwagi na gest wprowadzenia Maryi do bogactw będących własnością chrześcijanina, to znaczy do sfery jego życia wewnętrznego⁷¹. Taka postawa po-

⁶⁵ TAMŻE, 35.

⁶⁶ TAMŻE.

⁶⁷ TAMŻE.

⁶⁸ TAMŻE, 37.

⁶⁹ TAMŻE, 39.

⁷⁰ TAMŻE, 41.

⁷¹ Por. A. SERRA, *Le fonti bibliche della „Redemptoris Mater”*, w: *Redemptoris Mater. Contenuti e prospettive dottrinali e pastorali*, Roma 1988, 83.

zwała uczniowi Chrystusa na *wejście w zbawczy zasięg tej „macierzyńskiej miłości”*, poprzez którą Matka Odkupiciela „*opiekuje się braćmi swego Syna*” i „*współdziała w ich rodzeniu i wychowywaniu*” wedle tej miary daru, jaka każdemu jest właściwa z mocy Ducha Chrystusowego⁷².

Gest ustanowienia przez Chrystusa nowej relacji macierzyńsko-synowskiej został włączony w tajemnicę odkupienia⁷³. Ma on nie tylko swój początek w Chrystusie, ale również jest do Niego skierowany⁷⁴. Dlatego wprowadzenie Maryi w sferę życia wewnętrznego powinno prowadzić do głębszego zjednoczenia z Chrystusem. Jak zaznacza *Redemptoris Mater*, im bardziej chrześcijanie trwają w tym zawierzeniu i postępują w nim, tym bardziej Maryja przybliża ich do niewypowiedzianych „*bogactw Chrystusowych*” (por. Ef 3, 8)⁷⁵.

Zawierzenie Maryi, zauważa Papież, nie może ograniczyć się do aktu pobożności, lecz winno wpływać na pogłębienie i ożywienie życia chrześcijańskiego. Chrześcijanie, wprowadzając Maryję do sfery życia wewnętrznego, winni odzwierciedlać w swoim życiu miłość Chrystusa do swojej Matki⁷⁶.

Jan Paweł II w przemówieniu do młodych stwierdził: *Wy, droga młodzieży, macie mniej więcej tyle samo lat co Jan i to samo pragnienie, aby przebywać z Jezusem. Dzisiaj Chrystus się zwraca do was, abyscie przyjęli „do waszych domów” Maryję, abyscie przyjęli Ją „pomiędzy wasze dobra”, aby nauczyć się od Tej, która „zachowywała w pamięci wszystkie te sprawy, rozważając o nich w swym sercu” (Łk 2,19), wewnętrznej dyspozycji do słuchania, postawy pokory i wspaniałomyślności, które Ją wyróżniły jako pierwszą współpracownicę Boga w dziele zbawienia. Ona, wypełniając swoją macierzyńską misję, wychowuje was i kształtuje, aż Chrystus będzie w pełni w was ukształtowany*⁷⁷.

Warto zauważyć, że Ojciec Święty jest orędownikiem nie tylko osobistego zawierzenia Maryi, ale również zawierzenia zbiorowego. Podczas swoich podróży apostołskich, odwiedzając sanktuaria maryjne, często oddawał Maryi Matce Kościoła narody, Kościoły partykularne,

⁷² RM 45.

⁷³ TAMŻE.

⁷⁴ TAMŻE, 46.

⁷⁵ TAMŻE.

⁷⁶ JAN PAWEŁ II, *Maryja – Matka* (Audiencja generalna, 29.04.1998), „L'Osservatore Romano” 19(1998) nr 7, 46-47; TENŻE, *Kult Błogosławionej Dziewicy* (Audiencja generalna, 15.10.1997), „L'Osservatore Romano” 19(1998) nr 1, 40; TENŻE, «*Oto Matka twoja!*» (Audiencja generalna, 7.05.1997), „L'Osservatore Romano” 18(1997) nr 8-9, 44. Por. S. DE FIORES, *La „Redemptoris Mater” e la spiritualità mariana*, w: *Redemptoris Mater. Contenuti e prospettive...*, 63.

⁷⁷ JAN PAWEŁ II, *Messaggio per la Giornata Mondiale della Gioventù* (8.03.2003), 3.

ich problemy, ich przyszłość⁷⁸. Odwiedzając sanktuarium w Guadalupe, zawierzył Maryi Kościół w Meksyku, jego problemy, jego przyszłość, owoce odkupienia, ufając, że Maryja będzie zawsze z nami, że pomoże w realizacji tego, co Jej Syn nam nakazał⁷⁹. Natomiast przybywając do Seulu, zawierzył Błogosławionej Dziewicy naród koreański i cały Kościół lokalny, prosząc, aby Maryja zachowała go od wojen, od nienawiści i gwałtu, aby pomogła wprowadzać Ewangelię Chrystusa w codzienne życie oraz przewycięzać zło dobrem⁸⁰.

Podczas swojej pierwszej pielgrzymki do Polski Papież dokonał nowego zawierzenia Matce Bożej, pragnąc tym samym potwierdzić *różnorodne akty poświęcenia i zawierzenia w różnych momentach dziejów, wiele razy i w najprzeróżniejszych formach - które zostały wypowiedziane przez Księdza Prymasa i przez Episkopat Polski*. Macierzyńskiej opiece Maryi została powierzona odnowa Kościoła naszych czasów w świetle Soboru Watykańskiego II, jego wolność i pokój, posługa pasterska i apostołat, dialog ekumeniczny, świętość rodzin, problemy społeczeństw i państw⁸¹.

Dokonana analiza ujawnia wpływ, jaki wycisnęły na teologii zawierzenia Jana Pawła II zarówno *Traktat* św. Ludwika Grignona de Montfort, jak również akty oddania się w macierzyńską niewolę miłości rozpowszechnione w pobożności Kościoła w Polsce. Należy zauważyć, że Papież, w przeciwieństwie do autora *Traktatu*, opiera zawierzenie na tajemnicy odkupienia. Postrzegane jako nowa relacja macierzyńsko-synowska pomiędzy Maryją a Janem, jawi się jako dar umierającego na krzyżu Chrystusa. Warto również podkreślić, że Jan Paweł II pozostaje wierny tradycji Kościoła w Polsce, kontynuując zawierzenie Maryi Kościołów, narodów oraz ich przyszłości.

Porównanie konsekracji maryjnej zaproponowanej przez Grignona de Montfort i papieża Wojtyły ujawnia jeszcze jedną różnicę: o ile Ojciec Święty przedstawia zawierzenie się Maryi jako wprowadzenie Maryi do sfery życia wewnętrznego, o tyle autor *Traktatu* rozwija kwestię niewolnictwa maryjnego.

⁷⁸ T. STUDY, *Jan Paweł II - świadek i nauczyciel zawierzenia Maryi*, w: *Zawierzenie Maryi ku przyszłości. Sympozjum mariologiczne Jasna Góra 6-8.12.1993*, red. Z.S. JABŁONSKI, Częstochowa 1994, 65.

⁷⁹ JAN PAWEŁ II, *Atto di affidamento alla Madonna* (Sanktuarium w Guadalupe, 27.01.1979), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II* (1979) vol. II, Libreria Editrice Vaticana 1980, 170-172.

⁸⁰ TENŻE, *Akt zawierzenia Maryi* (Seul, 6.05.1984), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II* (1984) vol. VII, Libreria Editrice Vaticana 1985, 1271.

⁸¹ TENŻE, *Akt oddania się Matce Bożej* (Jasna Góra, 4.06.1979), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II* (1979) vol. II, Libreria Editrice Vaticana 1980, 1416-1419.

4. Peregrynacja Ikony Maryi czy peregrynacja Maryi?

Kolejnym istotnym elementem, który mocno wpłynął na maryjną pobożność Kościoła w Polsce, jest peregrynacja kopii Ikony Matki Bożej z Jasnej Góry. Peregrynację Obrazu do wszystkich diecezji zainicjował Prymas Polski, Stefan kardynał Wyszyński, który uczynił z niej istotny element tzw. Wielkiej Nowenny - dziewięcioletniego przygotowania Kościoła w Polsce do uroczystych obchodów Millenium Chrztu Polski. Aby przygotować dobrze wiernych do obchodów wielkiego wydarzenia, każda diecezja opracowała program pastoralny. Niestety, realizacja programu Nowenny została poddana ciężkiej próbie. Dnia 24 czerwca 1966 roku Jasnogórski wizerunek został zarekwirowany przez milicję i umieszczony w katedrze warszawskiej (od 24 czerwca do 2 września 1966), a następnie na Jasnej Górze (od 2 września 1966 do 13 czerwca 1972). Biskupi polscy, pomimo braku Obrazu, kontynuowali program nawiedzenia. Wierni, pomimo że nie mogli zobaczyć Ikony Matki Bożej Jasnogórskiej, gromadzili się wokół pustych ram, modląc się do Maryi, dziękując Jej za łaskę nawiedzenia parafii, diecezji. Duszpasterze, dostrzegając obfite duchowe owoce peregrynacji, już nie Obrazu, który pozostawał w więzieniu, lecz pustych ram, jeszcze bardziej uzmysłowili sobie prawdę, że obecność duchowa Maryi nie tylko łączy się z fizyczną obecnością maryjnego wizerunku, lecz w sposób szczególny łączy się z Ludem Bożym. Maryja jest obecna tam, gdzie gromadzi się Kościół. Analiza materiałów duszpasterskich przygotowanych na okoliczność peregrynacji pozwoliła S.C. Napiórkowskiemu na sformułowanie hipotezy o istnieniu w Kościele polskim oryginalnej teologii ikony, która różni się zasadniczo od teologii prawosławnej⁸².

4.1. Obecność Maryi w Kościele według Stefana kardynała Wyszyńskiego

Analiza pism Prymasa Tysiąclecia ukazuje, że w wyjaśnianiu kwestii obecności Maryi często odwoływał się do VIII rozdziału *Lumen gentium*, przypominając, że Maryja będąc obecna w tajemnicy Chrystusa, jest również obecna w tajemnicy Jego Mistycznego Ciała⁸³. Kardynał Wyszyński podkreślał Jej stałą, macierzyńską obecność w dziejach narodu polskiego.

⁸² S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Polska teologia Ikony? Problem obecności Maryi pośród nas w świetle doświadczeń peregrynacyjnych*, w: *Przewodniczka. Kult Matki Boskiej w Polsce od Lumen gentium do Redemptoris Mater 1964-1987*, Jasna Góra 1994, 95-111.

⁸³ S. WYSZYŃSKI, *Homilia wygłoszona w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie (21.06.1966)*, w: TENZE, *Wszystko postawiłem na Maryję...*, 167.

Jej początku upatruje w wydarzeniu Chrztu Polski, w 966 roku, kiedy to cały naród przyjął owoce odkupienia⁸⁴. Według Prymasa Polski, obecność Błogosławionej Dziewicy ujawniała się w sposób szczególnie podczas niektórych sławnych zwycięstw wojsk polskich, które zostały przypisane Jej nadzwyczajnemu wstawiennictwu. Obrona Jasnej Góry bądź zwycięstwo króla Jana III Sobieskiego pod Wiedniem mogą być tego dobrym przykładem.

Obecność Błogosławionej Dziewicy w Kościele została wyjaśniona poprzez odniesienie do tajemnic Wieczernika i Kalwarii. Przyjęcie takiego rozwiązania pozwoliło Prymasowi Polski na specyficzną interpretację współczesnych wydarzeń. Tak jak Matka Chrystusa była obecna w Wieczerniku razem z Apostołami, podobnie była obecna wraz z biskupami podczas Soboru Watykańskiego II, wyjednując dary Ducha Świętego⁸⁵. Stefan kardynał Wyszyński dostrzegał obecność Maryi w historii zbawienia zarówno całych narodów, jak i poszczególnych ludzi. Podkreślał on aktywny, dynamiczny charakter obecności Maryi w Kościele. W jednym z kazań powiedział: *Związana wolą Boga z dziejami miłości Bożej na ziemi, Matka pięknej miłości nie może być nieobecna. Wyczuwamy, że Jej Macierzyństwo jest ciągle czynne i aktywne*⁸⁶. Powyższe słowa ukazują, że kwestia obecności Matki Bożej nie była dla Księdza Prymasa jedynie teologicznym wnioskiem, ale również stała się przedmiotem doświadczenia religijnego.

4.2. Obecność Maryi w tajemnicy Kościoła według Karola Wojtyły

Kazania Biskupa Krakowa głoszone podczas nawiedzenia jasnogórskiej Ikony Maryi zawierają interesujące dane dotyczące omawianego przez nas zagadnienia. Kwestia obecności Matki Bożej zostaje wyjaśniona w oparciu o aktualizację tajemnicy. Peregrynacja Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej pozwoliła kardynałowi Wojtyłe dostrzec pewną analogię z tajemnicą nawiedzenia. Jego zdaniem, wydarzenie zaistniałe w Ain Karim powtarza się i aktualizuje w historii ludzkości. Maryja nadal nawiedza Lud Boży. W kazaniu wygłoszonym podczas powitania Ikony z Jasnej Góry w kościele parafialnym w Bronowicach Wielkich powiedział: *W każdym nawiedzeniu Matki Bożej tak, jak już w tym*

⁸⁴ *Historyczny Akt oddania nowego Tysiąclecia w macierzyńską niewolę Maryi za wolność Kościoła żywym wotum wdzięczności Narodu* (Jasna Góra, 3.05.1966), w: TAMŻE, 230.

⁸⁵ TENŻE, *Przed wyjazdem na Sobór Watykański Drugi* (Gniezno, 1.10.1962), w: TAMŻE, 251.

⁸⁶ TAMŻE, 252.

pierwszym, wyczuwa się żywą obecność Boga. Człowiekowi, który to przeżywa, natychmiast cisną się na usta słowa Elżbiety: „A skądże mi to...”. Wyzwała się spontanicznie olśnienie przybyciem, nawiedzeniem, obecnością, które jest wyrazem żywej, mocnej wiary przenikającej poza te puste ramy. Jak gdyby nawet obraz stał się „nieważny”. Ważne jest przybycie Kogoś tak, jak kiedyś do domu Zachariasza i Elżbiety. Muszę Wam powiedzieć, moi Drodzy, iż wyczułem głęboko w waszym przywitaniu, że autentycznie witacie Kogoś. Myślę, że jest to owocem przygotowania-misji, które ożywiły w Was wiarę i ukazały nawiedzenie jako rzeczywiste przyjście Maryi. Przychodzi Ona z największym darem, jak kiedyś do Zachariasza i Elżbiety, przynosi nam Pana Jezusa. Jej nawiedzenie, Jej historyczne posłannictwo, nie zamknęło się w Ain-Karim. Ono wciąż trwa, wciąż się odnawia. Żywa wiara pozwala nam je na nowo odtwarzać, uobecniać⁸⁷.

Krakowski Metropolita wyjaśnia tajemniczą obecność Maryi również w perspektywie eklezjologicznej. Jak stwierdza, *nawiedzenie Matki Bożej Jasnogórskiej jest szczególnym przejawem macierzyńskiej troski o Kościół. Jest przejawem czynnej obecności Maryi w Kościele na ziemi naszej⁸⁸.*

Aby lepiej uchwycić tajemnicę obecności Maryjnej, często odwołuje się do VIII rozdziału *Lumen gentium*. Maryja, będąc obecna w tajemnicy Chrystusa i Kościoła, jest również obecna pośród wiernych zgromadzonych na modlitwie. Nasze spostrzeżenie potwierdza jedno z kazań, wygłoszone na zakończenie nawiedzenia Obrazu w archidiecezji krakowskiej: *Oddajemy wraz z całym naszym doświadczeniem nawiedzenia... obecności nie wiem jakiej, ale obecności czynnej, dyskretnej, a przecież wszędzie docierającej, obecności macierzyńskiej, której dał wyraz także Sobór w VIII rozdziale swojej Konstytucji dogmatycznej o Kościele. Ten Skarb chcemy Wam przekazać⁸⁹.* W tym samym kazaniu Biskup, charakteryzując naturę obecności Maryi, stwierdza, że jest ona aktywna i dyskretna.

Warto podkreślić, że kazania Karola Wojtyły zawierają elementy prawosławnej teologii ikony. Potwierdza to jedna z homilii wygłoszonych na Jasnej Górze: *Zdajemy sobie sprawę z tego, że każdy Jej obraz przypomina nam Matkę. Ale czasem spełnia większą jeszcze funkcję, uobecnia Osobę, jak ten czcigodny i prastary wizerunek jasnogórski. Jak*

⁸⁷ K. WOJTYŁA, *Kazanie podczas nawiedzenia Matki Bożej Jasnogórskiej w Bronowicach Wielkich* (14.11.1968), w: TENŻE, *Oto Matka Twoja. Homilie i przemówienia...*, 155.

⁸⁸ TENŻE, *Kazanie na zakończenie nawiedzenia Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej* (Kraków, 15.12.1968), w: TAMŻE, 118.

⁸⁹ TAMŻE, 169.

*przez stulecia uobecniał Ją naszym przodkom, tak i nam dzisiaj czyni Ją bliską, czujemy, że jest tu z nami i działa*⁹⁰.

Należy jednak pamiętać, że bolesne doświadczenie związane z „aresztowaniem” ikony przez milicję pozwoliło odkryć, że czynna obecność Maryi nie ogranicza się do fizycznej obecności Jej Obrazu. Matka Kościoła spełnia swoje macierzyńskie zadanie niezależnie od obecności ikony. W kazaniu wygłoszonym w Trybszu kardynał Wojtyła stwierdził: *Mówię, że Ona przychodzi, mówię, że nawiedza. Jakie prawo mam tak mówić? Drodzy Bracia i Siostry, przecież nie przybył do Was nawet Jej wizerunek - jest od dwóch lat uwięziony na Jasnej Górze. A przecież Maryja w tajemnicy swej czynnej obecności w Kościele nie przestaje trwać i nawiedzać. My Ją tak przyjmujemy, czekamy na Nią, witamy. Kiedy odchodzi - żegnamy. Wiemy, że nawiązujemy z Nią prawdziwy kontakt, z Nią samą. To jest tajemnica naszej wiary*⁹¹.

Analogiczne przesłanie zawiera kazanie wygłoszone w Katowicach. Stając wobec pustych ram, pozbawionych maryjnego wizerunku, Arcybiskup krakowski powiedział: *I oto kiedy się ta peregrynacja ma zaczynać, pragnę się jeszcze zwrócić do Ciebie, Matko Boża Częstochowska, do Ciebie, Matko Boża Nieobecna, nieobecna w Twoim Obrazie, nieobecna w tym widomym znaku naszej duchowej jedności. A zarazem do Ciebie, Matko Boża obecna! [...] Czasem może myślą o nas i przypisują nam, że jesteśmy tylko z tradycji czcicielami obrazów. A teraz muszą się przekonać, że jesteśmy z ducha czcicielami żywej wspaniałej Osoby, żywego wspaniałego człowieka, wspaniałej Niewiasty, Dziewicy i Matki, Matki Boga i Matki Człowieka*⁹².

Należy podkreślić, że cytowanych fragmentów kazań nie można uznać za przejaw kaznodziejskiej emfazy. Karol Wojtyła prawdziwie wyznaje i uznaje obecność Maryi *hic et nunc*, to znaczy w Katowicach, pośród zgromadzonych wiernych, którzy przyszli nie po to, aby powitać puste ramy, lecz aby spotkać się z osobą Matki Chrystusa. To spotkanie jest możliwe dzięki wierze. Opinię tę potwierdza w kazaniu wygłoszonym w Lanckoronie: *Chociaż więc nasze oczy nie widzą Matki Bożej w Jej jasnogórskim wizerunku, to przecież widzimy Ją wewnętrznym wzrokiem wiary. Nieustannie witamy Ją jako kogoś, kto rzeczywiście, choć tajemniczo, niewidzialnie do nas przybywa, nawiedza i obcuje z nami*⁹³.

⁹⁰ TENŻE, *Homilia w uroczystość Matki Bożej Jasnogórskiej...* (Jasna Góra, 26.08.1967), 78.

⁹¹ TENŻE, *Homilia na nawiedzenie Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej w Trybszu* (7.07.1968), w: TENŻE, *Oto Matka Twoja. Homilie i przemówienia...*, 119.

⁹² TENŻE, *Kazanie na rozpoczęcie nawiedzenia Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej w diecezji katowickiej* (Katowice, 4.09.1966), w: TAMŻE, 71.

⁹³ TENŻE, *Kazanie na rozpoczęcie nawiedzenia Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej w Lanckoronie* (31.10.1968), w: TAMŻE, 161.

Analiza innych kazań arcybiskupa Krakowa pozwala zauważyć, że zagadnienie czynnej obecności Maryi zostało wyjaśnione wiernym w oparciu o tak zwane prawo Wieczernika⁹⁴. Peregrynacja maryjnego obrazu zostaje przedstawiona jako aktualizacja tajemnicy Wieczernika. Podobnie jak Maryja przebywała z Apostołami w Wieczerniku, modląc się o Ducha Świętego, tak również jest obecna (pomimo braku Ikony) pośród wspólnoty wiernych. Jej aktywną obecność potwierdzają nadzwyczajne łaski udzielone w miejscach nawiedzenia. Wspomniane prawo Wieczernika rozciąga się w czasie, ogarniając dzieje Kościoła. Gdziekolwiek gromadzili się i gromadzą chrześcijanie różnych epok, tam była i jest obecna również Matka Pana⁹⁵.

Jak już powiedziano, badania przeprowadzone przez S. C. Napiórkowskiego pozwoliły na sformułowanie wniosku, że kazania Karola Wojtyły, wygłoszone podczas peregrynacji Ikony Matki Bożej Jasnogórskiej, zawierają zarysowaną teologię obecności Maryi, która różni się od prawosławnej teologii ikony. Polska teologia ikony podkreśla, że macierzyńska obecność Maryi przekracza sam wizerunek i jest raczej związana z obecnością wspólnoty chrześcijańskiej. Wierni zgromadzeni w kościołach, aby modlić się do Matki Bożej, aktualizują tajemnicę Wieczernika. Polska propozycja, w przeciwieństwie do klasycznej prawosławnej teologii ikony, podkreśla bardziej dynamiczną obecność Maryi, bardzo luźno związaną z fizyczną obecnością maryjnego obrazu. Wydaje się, że Karol Wojtyła zamiast podkreślać obecność ikony, przenosi akcent na wiarę wspólnoty chrześcijan. Pomimo nieobecności Obrazu Lud Boży dzięki wierze cieszył się obecnością Matki Bożej⁹⁶.

4.3. Obecność Maryi w Kościele według Jana Pawła II

Zagadnienie obecności Maryi zostało podjęte w encyklice *Redemptoris Mater*, stając się jednym z tematów centralnych⁹⁷. Potwierdzają to słowa zawarte we wstępie dokumentu: *Tymi słowami apostoła Pawła, które przytacza Sobór Watykański II na początku swojego wykładu o Błogosławionej Maryi Dziewicy, pragnę rozpocząć moje rozważanie o znaczeniu Maryi w tajemnicy Chrystusa i o Jej czynnej i wzorczej obecności w życiu Kościoła*⁹⁸.

⁹⁴ Por. TENŻE, *Homilia na zakończenie nawiedzenia Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej* (Kielce, 2.06.1974), w: TAMŻE, 258.

⁹⁵ S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Polska teologia Ikony?*..., 105.

⁹⁶ TAMŻE, 108.

⁹⁷ S. DE FIORES, *La presenza di Maria nella vita della Chiesa alla luce dell'enciclica „Redemptoris Mater”*, „Marianum” 51(1989) 113; B. BILLET, *Un thème central de l'encyclique „Redemptoris Mater”: la présence de Marie*, „Esprit et vie” (16.07.1987), 428. Wyrażenie „obecność” pojawia się w encyklice czternaście razy.

⁹⁸ RM 1.

W tekście encykliki znajdujemy odniesienia do doktryny maryjnej, która została wyrażona w kazaniach Metropolity krakowskiego. Perspektywa eklezjologiczna, w oparciu o którą zostaje wyjaśniona tajemnicza obecność Maryi, opiera się na nauczaniu Soboru Watykańskiego II. Pojawia się ona w następujących sformułowaniach: *szczególna obecność Bogarodzicy w tajemnicy Chrystusa i Jego Kościoła*⁹⁹; *Maryja, obecna w tajemnicy Chrystusa, pozostaje stale obecna również w tajemnicy Kościoła*¹⁰⁰.

Ojciec Święty podkreśla, że Błogosławiona Dziewica jest *obecna w życiu Kościoła*¹⁰¹, *jest obecna pośród Kościoła pielgrzymującego*¹⁰², *pozostaje stale obecna również w tajemnicy Kościoła*¹⁰³.

Jej obecność pośród Ludu Bożego zostaje określona jako *czynna i wzorcza*¹⁰⁴, *szczególna*¹⁰⁵, *macierzyńska, troskliwa, tajemnicza, lecz skuteczna*¹⁰⁶. Ujawnia się ona w dziejach Kościoła i ludzkości¹⁰⁷.

Opierając się na doktrynie zawartej w VIII rozdziale *Lumen gentium*, Papież dochodzi do wniosku, że Maryja jest obecna w dziejach chrześcijańskich wspólnot różnych narodów. W homilii wygłoszonej w stolicy Wenezueli, Jan Paweł II powiedział: *Tak, Maryja jest nieustannie obecna w tajemnicy Chrystusa i Kościoła. Jak naucza Sobór Watykański II, Błogosławiona Dziewica jest obecna jako Matka. Była obecna jako Matka podczas pięciu wieków ewangelizacji, które dobiegają końca. Maryja zachowuje, rozważając w swoim sercu, dzieje ludu Bożego na tych ziemiach, ziemiach z pokolenia na pokolenie. Dzisiaj pragniemy, „by tak powiedzieć” ukoronować i chwalić tę obecność Maryi, wyrażając wdzięczność, która wypływa z naszych serc. Prosimy nadto, aby nadal była obecna pośród ludu Bożego Wenezueli: podobnie jak w Betlejem, Nazaret, u stóp krzyża na Kalwarii, w Wieczerniku Zesłania Ducha Świętego wraz z Apostołami, kiedy rodzi się Kościół. Módlmy się do Boga, aby Maryja nadal była obecna pośród nas i aby poprzez Jej macierzyńskie wstawienictwo, Bóg Ojciec wam błogosławił z pokolenia na pokolenie, „wszelkim błogosławieństwem duchowym w Chrystusie” (Ef 1, 3)*¹⁰⁸.

⁹⁹ TAMŻE, 48.

¹⁰⁰ TAMŻE, 42.

¹⁰¹ TAMŻE, 1.

¹⁰² TAMŻE, 42.

¹⁰³ TAMŻE.

¹⁰⁴ TAMŻE, 1.

¹⁰⁵ TAMŻE, 49.

¹⁰⁶ TENŻE, *Al Comitato Centrale dell'Anno Mariano* (1.02.1988), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II* (1988) vol. XI, 1, Libreria Editrice Vaticana 1989, 329.

¹⁰⁷ TAMŻE.

¹⁰⁸ TENŻE, *Homilia wygłoszona w Caracas* (27.01.1985), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II* (1985) vol. VIII, Libreria Editrice Vaticana 1985, 193.

Wymiar eklezjologiczny obecności Maryi zostaje podkreślony poprzez wspomniane już wcześniej „prawo Wieczernika”. Służebnica Pańska jest obecna tam, gdzie uczniowie Chrystusa przyzywają Ją z wiarą¹⁰⁹.

Wydaje się, że Jan Paweł II w swoim nauczaniu przesunął akcent z obecności Maryi w Obrazie na Jej obecność w tajemnicy Kościoła. W homilii wygłoszonej w sanktuarium na Jasnej Górze, stwierdził, że *przyczynili się Polacy [...] ze wszystkim przychodzić na Jasną Górę, aby mówić o wszystkim swojej Matce – Tej, która tutaj nie tylko ma swój Obraz, swój Wizerunek, jeden z najbardziej znanych na świecie - a która tutaj w jakiś szczególny sposób jest obecna. Jest obecna w tajemnicy Chrystusa i Kościoła - uczy Sobór*¹¹⁰. Wydaje się, że tego typu rozwiązanie ukazuje wpływ polskiej doktryny maryjnej na nauczanie Papieża Polaka

Należy zauważyć, że odniesienie się do soborowej doktryny maryjnej pozwoliło Janowi Pawłowi II podkreślić aktywną obecność Matki Chrystusa w dziejach Kościoła. Obecność ta ujawnia się nie tylko poprzez wiarę i pobożność poszczególnych chrześcijan, lecz również we wspólnotach parafialnych, instytucjach życia religijnego oraz diecezjach. Nade wszystko maryjna obecność jest doświadczana w sposób szczególny w sanktuariach Jej poświęconych. Jak zauważa Papież, popularność tych miejsc nie ogranicza się jedynie do obecności wizerunku Maryi, który jest przedmiotem kultu, lecz również wyraża się w modlitwie wspólnoty chrześcijańskiej zjednoczonej z Matką Kościoła¹¹¹.

5. Doświadczenie religijne wspólnoty chrześcijańskiej

5.1. Doświadczenie wspólnoty chrześcijańskiej w dokumentach Episkopatu Polski

Szczególne doświadczenie obecności Maryi podczas nawiedzenia Obrazu Matki Bożej pojawia się w pismach Episkopatu Polski jako jeden z argumentów teologicznych. *Memoriał* przesłany Pawłowi VI, wśród wielu różnych argumentów tłumaczących oddanie się Matce Kościoła wymienia również doświadczenie dziejowe, które biskupi polscy chcą przekazać całemu światu¹¹². Natomiast Akt oddania Maryi

¹⁰⁹ TENŻE, *Homilia wygłoszona na Jasnej Górze* (4.06.1979), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II* (1979) vol. II, Libreria Editrice Vaticana 1980, 1411.

¹¹⁰ TAMŻE. Por. K. WOJTYŁA, *Oto Matka Twoja. Homilie i przemówienia...*, 359.

¹¹¹ RM 28.

¹¹² *Memoriał Episkopatu Polski do Ojca Świętego Pawła VI w sprawie oddania narodu polskiego Maryi Matce Kościoła, w dniu 3 maja 1966 roku...*, 28.

Kościola w Polsce z roku 1966 podkreśla Jej obecność w dziejach świata i w historii Polski na podstawie doświadczenia religijnego wspólnot chrześcijańskich¹¹³.

Doświadczenie religijne obecności Maryi nie tylko odnosi się do przeszłości, lecz także jest związane z teraźniejszością. Biskupi polscy w jednym z dokumentów stwierdzają, że: *w dobie okrutnej okupacji Kościoła, wiara i ufność w pomoc Matki Bożej, królującej na Jasnej Górze, w Częstochowie, były jedyną naszą nadzieją i światłem. Po wojnie obronę wiary, Kościoła i swej tysiącletniej chrześcijańskiej kultury prowadzi wierzący naród polski pod przewodem Matki Bożej*¹¹⁴.

Pojawia się pytanie: jeżeli istnieje doświadczenie religijne zakorzenione zarówno w przeszłości, jak i w teraźniejszości, to w jaki sposób można je opisać? Doświadczenie obecności Maryi w Kościele polskim zostało określone jako zbiór faktów, potwierdzających Jej czynną obecność w dziejach Ludu Bożego¹¹⁵. Nie chodzi tutaj o doświadczenie religijne jednej osoby, ponieważ byłoby naznaczone subiektywizmem, lecz o doświadczenie potwierdzone przez wielu chrześcijan. Dzięki temu zbiorowemu świadectwu argument ze swej natury subiektywny otrzymuje pewien stopień obiektywności.

5.2. Doświadczenie religijne wspólnoty chrześcijańskiej w pismach Karola Wojtyły

Dla kardynała Wojtyły doświadczenie obecności Maryi wiązało się z Jej macierzyńską aktywnością wyrażaną podczas peregrynacji kopii Jasnogórskiej Ikony. Wydarzenia, które miały miejsce podczas nawiedzenia zarówno w wymiarze zewnętrznym (relacje międzyludzkie), jak i w wymiarze wewnętrznym (otrzymane łaski) potwierdzały macierzyńską aktywność Błogosławionej Dziewicy¹¹⁶.

W kazaniu na zakończenie peregrynacji kopii Jasnogórskiej Ikony w archidiecezji krakowskiej Metropolita krakowski stwierdził, że podczas nawiedzenia wierni doświadczyli duchowego macierzyństwa Maryi. *Wy wszyscy, którzy tu dzisiaj przybywacie jako przedstawiciele różnych parafii, dekanatów Archidiecezji Krakowskiej, przynosicie w sobie przede*

¹¹³ Akt oddania Polski w macierzyńską niewolę Maryi, Matki Kościoła..., 31.

¹¹⁴ List Episkopatu Polski do Ojca Świętego Pawła VI w sprawie czci Bogurodzicy i oddania Kościoła w opiekę Matki Kościoła..., 58.

¹¹⁵ Memorial Episkopatu Polski do wszystkich Episkopatów katolickich świata o oddaniu świata Maryi..., 80.

¹¹⁶ K. WOJTYŁA, *Homilia na nawiedzenie Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej w Czarnej Wsi* (16.11.1968), w: TENZE, *Oto Matka twoja. Homilie i przemówienia...*, 158.

*wszystkim to wspomnienie i to doświadczenie nawiedzenia Matki Jasno-górskiej w lasce Bożej*¹¹⁷.

Mając w pamięci łaski, które towarzyszyły nawiedzeniu Obrazu, Biskup Krakowa zauważył, że dynamiczna i tajemnicza obecność Maryi nie była jedynie doświadczeniem osobistym jednej osoby, lecz stała się doświadczeniem wielu wiernych.

5.3. Doświadczenie historyczne osób i wspólnot chrześcijańskich według Jana Pawła II

Warto zauważyć, że encyklika *Redemptoris Mater* odwołuje się do historycznego doświadczenia religijnego wspólnot chrześcijańskich. Jak zaznacza Jan Paweł II, niniejsza kategoria jest ściśle powiązana z duchowością maryjną. O ile duchowość maryjna oznacza refleksję odnoszącą się do życia wiary, o tyle doświadczenie religijne obejmuje doświadczenia osób i wspólnot chrześcijańskich, które potwierdzają pewne szczególne aspekty życia wiary. Wydaje się zatem, że niniejsza kategoria jest rozumiana jako rodzaj świadectwa zarówno osobistego, jak i wspólnotowego. Numer 48 maryjnej encykliki zawiera następujący fragment: *chodzi zaś tutaj nie tylko o samą naukę wiary, ale także o życie z wiary - w tym wypadku więc o autentyczną „duchowość maryjną” w świetle całej Tradycji, a w szczególności o taką duchowość, do jakiej wzywa nas Sobór. Zarówno duchowość maryjna, jak i odpowiadająca jej pobożność, znajdują przebogate źródła w historycznym doświadczeniu osób i wspólnot chrześcijańskich żyjących pośród różnych ludów i narodów na całym globie*¹¹⁸.

Na obecność wspomnianej kategorii w encyklice Jana Pawła II zwrócili uwagę polscy teologowie¹¹⁹. Według S.C. Napiórkowskiego, Papież po raz pierwszy włączył do tradycji zarówno duchowość, jak i doświadczenie osób oraz wspólnot chrześcijańskich. Zatem doświadczenie to stało się elementem tradycji¹²⁰. Takie ujęcie otwiera nowe kierunki

¹¹⁷ TENŻE, *Homilia na zakończenie nawiedzenia Obrazu Matki Bożej Jasno-górskiej...* (Kraków, 15.12.1968), 173.

¹¹⁸ RM 48.

¹¹⁹ S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Doświadczenie osób i wspólnot chrześcijańskich jako źródło teologii (mariologia św. Maksymiliana a Redemptoris Mater nr 48)*, „Roczniki Teologiczne” 44(1997) z. 2, 41-56, W. ZYCINSKI, *Historyczne doświadczenie osób i wspólnot chrześcijańskich*, w: *Jan Paweł II. Matka Odkupiciela. Tekst i komentarze*, red. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Lublin 1993, 81-89. Por. Akta kongresu poświęconego doświadczeniu osób i wspólnot chrześcijańskich jako *locus theologicus*, S.C. NAPIÓRKOWSKI, K. KOWALIK, *Doświadczam i wierzę*, Lublin 1999.

¹²⁰ S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Doświadczenie osób i wspólnot chrześcijańskich jako źródło teologii...*, 42.

badania nad podmiotowością i przedmiotowością nauki oraz stawia na pierwszym miejscu problem sposobu przejścia od doświadczenia podmiotowego, zawierającego informacje, do obiektywnych danych naukowych, możliwych do weryfikacji¹²¹.

W. Życiński przebadał nowe pojęcie, porównując je z dwoma kategoriami: *sensus fidei* oraz z *illative sense* (H. Newman)¹²². Opierając się na wynikach analizy, krakowski teolog doszedł do wniosku, że wyrażenie zaproponowane przez Ojca Świętego, pomimo pewnych podobieństw, jest odmienne od dwóch pozostałych pojęć. Mamy do czynienia z nową kategorią, która pozwala podkreślić stałą obecność Maryi w życiu Chrystusa i Kościoła. Wspomniana kategoria suponuje rozwój doktrynalny przy zachowaniu tożsamości wiary¹²³.

6. *Per Mariam ad Iesum - per Iesum ad Mariam*

Pisma Karola Wojtyły zawierają również inne oryginalne wyrażenie, związane z pobożnością maryjną. Arcybiskup krakowski po raz pierwszy połączył dobrze znaną formułę *per Mariam ad Iesum* z inną, nową i oryginalną: *per Iesum ad Mariam*. Utworzona w ten sposób dwuczęściowa formuła podkreślała zachodzącą korelację pomiędzy osobami Maryi i Chrystusa. Refleksja nad osobą Maryi prowadzi w konsekwencji do lepszego poznania Chrystusa i *vice versa*. Powyższa opinia została sformułowana w kazaniu wygłoszonym na Jasnej Górze: *Można budować mariologię, wychodząc właśnie od tajemnicy Chrystusa, chociaż zwyczajna droga prowadzi w odwrotnym kierunku. [...] Droga naszej pobożności, tak jak i tych nowożeńców i gospodarzy w Kanie Galilejskiej, prowadzi od Maryi do Chrystusa. Jednakże poznanie Maryi, poznanie Jej tajemnicy, teologia Bogurodzicy zaczyna się w tajemnicy Chrystusa. I wtedy ją w pełni kształtujemy, jeżeli od tej tajemnicy rozpoczynamy*¹²⁴.

Podobna idea pojawia się również w encyklice *Redemptoris Mater*. Jan Paweł II zauważa, że refleksja chrystologiczna prowadzi nas do lepszego poznania tajemnicy Maryi, a z drugiej strony, kontemplacja Maryi pozwala nam na pogłębienie tajemnicy Chrystusa¹²⁵. *Tajemnica Słowa*

¹²¹ TAMŻE, 53.

¹²² W. ŻYCIŃSKI, *Historyczne doświadczenie osób i wspólnot chrześcijańskich...*, 81-89.

¹²³ TAMŻE, 89.

¹²⁴ K. WOJTYŁA, *Homilia do pisarzy i artystów katolickich* (Jasna Góra, 13.09.1977), w: TENŻE, *Oto Matka twoja. Homilie i przemówienia...*, 321.

¹²⁵ W. SIWAK, *Przez Jezusa do Maryi według Jana Pawła II*, w: *Przez Jezusa do Maryi. Materiały z sympozjum mariologicznego zorganizowanego przez Polskie Towarzystwo Mariologiczne. Licheń, 26-27 października 2001 roku*, Częstochowa-Licheń 2002, 163-192.

Wcielonego pozwala nam dostrzec tajemnicę Boskiego macierzyństwa, a z kolei kontemplacja Matki Bożej wprowadza w głębsze zrozumienie tajemnicy Wcielenia¹²⁶. W tej perspektywie dwie formuły: *per Mariam ad Iesum* - *per Iesum ad Mariam* ukazują wzajemną zależność. Ta sama prawda została podkreślona w innym fragmencie encykliki: *Kościół więc od pierwszej chwili „patrzył” na Maryję poprzez Jezusa, tak jak „patrzył” na Jezusa przez Maryję*¹²⁷.

Jak zauważa W. Siwak, formuła *per Iesum ad Mariam* jawi się jako klucz metodologiczny w maryjnych wypowiedziach Ojca Świętego¹²⁸. Wspomniana formuła nie może być traktowana w sposób autonomiczny, lecz zawsze w połączeniu z jej pierwszą częścią: *per Mariam ad Christum*. Komplementarność formuły zaproponowanej przez Papieża pozwala na pogłębienie wymiaru chrystocentrycznego zarówno gdy chodzi o refleksję teologiczną tajemnicy maryjnej, jak również samego nabożeństwa do Matki Bożej. Należy też zauważyć, że powyższe rozwiązanie jawi się jako interesujący wkład w rozwój dialogu ekumenicznego¹²⁹.

7. Zakończenie

Analiza wybranych elementów, charakterystycznych dla pobożności maryjnej Kościoła w Polsce pozwala stwierdzić, że pojęcie *polska droga maryjna*, będąc ściśle powiązane z pobożnością Kościoła w Polsce, rozciąga się również na obszar refleksji teologicznej. Niektóre z jej elementów (zawierzenie Maryi, nawiedzenie Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej, święto Maryi Matki Kościoła) należy zakwalifikować do pierwszej kategorii, natomiast pozostałe (obecność Maryi, doświadczenie dziejowe wspólnot chrześcijańskich, formuła *per Mariam ad Iesum* - *per Iesum ad Mariam*) przynależą do doktryny maryjnej. Wszystkie przebadane elementy, wchodzące w skład pojęcia *polska droga maryjna*, ukazują oryginalność i specyficzny charakter zarówno pobożności Maryjnej, jak i teologicznej refleksji w Polsce.

Obecność wymienionych elementów w pismach biskupów polskich oraz w nauczaniu Jana Pawła II ukazuje wpływ polskiej pobożności i refleksji maryjnej. Mariologia Papieża Polaka znalazła swoje źródło w teologicznej refleksji Kościoła w Polsce.

¹²⁶ RM 30.

¹²⁷ TAMŻE, 26.

¹²⁸ W. SIWAK, *Przez Jezusa do Maryi według Jana Pawła II...*, 190.

¹²⁹ TAMŻE, 192.

Niniejsze studium ukazuje, że polska mariologia różni się od mariologii zachodniej. Wśród argumentów nowych i oryginalnych, pojawiających się w pismach polskich teologów, należy wymienić: teologię ikony, zagadnienie obecności Maryi, formułę *ad Mariam per Iesum - per Iesum ad Mariam*, kategorie doświadczenia religijnego osób i wspólnot chrześcijańskich, nową interpretację zawierzenia maryjnego. Wszystkie wymienione tutaj elementy uprawomocniają posługiwanie się określeniem *polska droga maryjna*.

Byłoby jednak przesadą twierdzenie, że niniejsze studium dokonało wyczerpującego i precyzyjnego określenia interesującego nas pojęcia. Poruszone tutaj kwestie potrzebują stać się przedmiotem nowych, pogłębionych badań polskich teologów.

O. dr hab. Bogusław Kochaniewicz OP
Pontificia Università san Tommaso d'Aquino "Angelicum"

Largo Angelicum 1
00184 Roma
Italia

e-mail: kochaniewicz@pust.urbe.it

La via mariana polacca e la mariologia di Giovanni Paolo II

(Riassunto)

L'esame di alcuni elementi significativi, propri alla devozione mariana della Chiesa in Polonia ci permette di confermare che l'espressione *la via mariana polacca* pur essendo strettamente connessa con la pietà, si estende anche fino al campo della riflessione teologica. Alcuni elementi presi in considerazione (l'affidamento a Maria, la peregrinazione dell'Icona mariana, la festa della Madre della Chiesa) sono collegati con la prima categoria, altri invece (la presenza di Maria, l'esperienza storica delle comunità cristiane, formula *per Mariam ad Iesum - per Iesum ad Mariam*) appartengono alla dottrina mariana. Tutti questi elementi, evidenziando l'originalità e il carattere specifico sia della devozione mariana che della riflessione teologica in Polonia, confermano l'opinione di Giovanni Paolo II sulla *via mariana polacca*. Tale conclusione si rafforza dal confronto fra i documenti mariani dei vescovi polacchi e quelli del Sommo Pontefice. Essi evidenziano l'influsso della devozione e della riflessione sulla Beata Vergine Maria negli scritti di Giovanni Paolo II. La sua mariologia trova origine nella riflessione teologica della Chiesa in Polonia, che poi egli approfondisce e sviluppa.

Questo studio dimostra carattere specifico della mariologia polacca con il quale si distingue dalla mariologia occidentale. Tra gli argomenti nuovi ed originali, basta ricordare la propria teologia dell'Icona, la questione della presenza di Maria, la

formula *ad Mariam per Iesum e per Iesum ad Mariam*, la categoria dell'esperienza religiosa degli individui e delle comunità cristiane, la nuova interpretazione dell'affidamento a Maria. Tutti questi elementi giustificano l'uso del termine *via mariana polacca*. Sarebbe però un'esagerazione pretendere che il nostro contributo abbia definito precisamente sopra detta espressione. Esso piuttosto, grazie alla raccolta e all'esame di alcuni dati si limita a confermare l'uso dell'espressione da parte di Giovanni Paolo II, cercando di delinearne alcuni aspetti. Si spera che il nostro contributo possa risultare utile ad altri e più approfonditi studi sulla Chiesa in Polonia, e che offra una certa idea al lettore straniero digiuno degli aspetti più specifici della devozione mariana nel paese del papa Wojtyła.